

УДК 343.102

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.10>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСОБИ, ЯКА ПОГОДИЛАСЯ НА ЗАСАДАХ КОНСПІРАЦІЇ НАДАВАТИ СВОЮ ДОПОМОГУ ПРАВООХОРОННИМ ОРГАНАМ В УКРАЇНІ

Козаченко О.І.,
*доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності,
Навчально-науковий інститут права
імені князя Володимира Великого
ORCID: 0000-0003-1449-3670*

Гелемей М.О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-2608-9117*

Козаченко О.І., Гелемей М.О. Теоретичні засади забезпечення безпеки особи, яка погодилася на засадах конспірації надавати свою допомогу правоохоронним органам в Україні.

Негласне співробітництво правоохоронним органам за своєю сутністю є діяльністю небезпечною, насамперед для особи, яка погодилася надавати свою допомогу у виконанні завдання оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження. Саме тому у багатьох розвинутих країнах наявні спеціальні програми із захисту таких осіб. В Україні це становить серйозну проблему, оскільки питання безпеки особи, яка погодилася на засадах конспірації надавати свою допомогу правоохоронним органам законодавчими і підзаконними актами урегульовано недостатньо повно. Окрім того, для розробки відповідних змін і доповнень до законодавства, створення нових нормативно-правових актів бракує наукового підґрунтя. Тож своє завдання вбачаємо у розробці теоретичних засад забезпечення безпеки негласного співробітництва в Україні.

Метою статті є розробка теоретичних засад забезпечення безпеки особи, яка погодилася на засадах конспірації надавати свою допомогу правоохоронним органам в Україні.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань: 1) визначення основних нормативно-правових положень, що регламентують та розумінні поняття «безпека», «забезпечення безпеки»; 2) розробка відповідних змін і доповнень до законодавства, створення нових нормативно-правових актів дослідження окремих ризиків економічної безпеки громадян, які пов'язані із зменшенням доходів під час дії воєнного стану; 3) аналіз та детальне визначення безпеки людини, включаючи до нього і більш виважену класифікацію видів такої безпеки; 4) проведення дослідження окремих механізмів державного регулювання рівня економічної безпеки громадян під час дії військового стану.

У статті вперше розмежовуються заходи забезпечення безпеки особи, яка погодилася на засадах конспірації надавати свою допомогу правоохоронним органам на заходи запобігання виникнення загроз і заходи з їх подолання.

Як висновок, запропоновано, що заходи подолання загроз особи у разі їх виникнення мають бути представлені не лише нормами Законів України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та «Про оперативно-розшукову діяльність», а й окремою главою КПК України «Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні та залучаються до виконання його завдань». Доповнення КПК України такою главою має здійс-

нюватися з одночасним вдосконаленням і «синхронізацією» положень зазначених вище законів з нормами кримінального процесуального законодавства. За такою схемою можливе значне покращення стану законодавчого регулювання забезпечення безпеки різних категорій осіб, у тому числі й негласних працівників. Серед іншого, у зазначеній главі КПК України потрібно визначити: підстави для застосування заходів забезпечення безпеки; критерії реальності небезпеки (при цьому сам факт розголошення даних негласного працівника має вважатися достатнім критерієм); обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в необхідних випадках приймати рішення про застосування вказаних заходів; процедуру їх застосування; суб'єктів, що мають вживати заходів.

Ключові слова: негласне співробітництво, конфіденційна основа, ризики, співпраця, нормативні положення, загроза, безпека.

Kozachenko O.I., Gelemei M.O. Theoretical principles of ensuring the safety of a person who agreed to provide assistance to law enforcement agencies in Ukraine on the basis of a conspiracy.

The legal regulation of ensuring the safety of individuals performing tasks related to operational and investigative activities within the framework of criminal proceedings is a matter of great concern. Informal cooperation with law enforcement agencies is inherently dangerous, particularly for the person who has agreed to assist in carrying out operational and investigative tasks. This is why many developed countries have special programs to protect such individuals. In Ukraine, however, this remains a serious problem, as the issue of ensuring the safety of individuals who have agreed to cooperate with law enforcement agencies under the principles of confidentiality is not adequately addressed by legislative and regulatory acts. Additionally, there is a lack of scientific foundation to develop appropriate changes and additions to the legislation or to create new normative legal acts.

Therefore, the goal of this article is to develop theoretical principles to ensure the safety of individuals who have agreed, under the principles of confidentiality, to assist law enforcement agencies in Ukraine.

The implementation of the set goal involves solving a number of tasks: 1) determining the basic legal provisions that regulate and define the concepts of «security» and «ensuring security»; 2) developing relevant amendments to legislation, creating new legal acts to research specific risks to citizens' economic security associated with a decrease in income during the imposition of martial law; 3) analyzing and defining human security in detail, including a more nuanced classification of types of such security; 4) conducting research on individual mechanisms of state regulation of the level of citizens' economic security during the imposition of martial law.

The article, for the first time, distinguishes between measures to ensure the security of a person who has agreed, on the basis of conspiracy, to provide assistance to law enforcement agencies in preventing threats and measures to overcome them.

As a conclusion, it is proposed that measures to overcome threats to individuals should be presented not only in the norms of the Laws of Ukraine «On ensuring the safety of persons involved in criminal proceedings» and «On operational-search activity», but also in a separate chapter of the Criminal Procedure Code of Ukraine «Ensuring the safety of persons involved in criminal proceedings and engaged in carrying out its tasks». The addition of the Criminal Procedure Code of Ukraine with such a chapter should be carried out with the simultaneous improvement and «synchronization» of the provisions of the above-mentioned laws with the norms of criminal procedural legislation. This scheme could lead to a significant improvement in the state of legislative regulation of the security of various categories of individuals, including covert employees. Among other things, the mentioned chapter of the Criminal Procedure Code of Ukraine should define: grounds for applying security measures; criteria for assessing the reality of the threat (in this case, the fact of disclosing the data of a covert employee should be considered a sufficient criterion); the obligation of the investigator, prosecutor, investigative judge, court to make a decision on the application of the specified measures in necessary cases; the procedure for their application; and the entities that should take security measures.

Key words: covert cooperation, confidential basis, risks, cooperation, regulatory provisions, threat, security.

Постановка проблеми. Сутність негласного співробітництва полягає в тому, що особа, яка згодилася на конспірацію з правоохоронними органами, ризикує своїм життям і безпекою. У багатьох розвинених країнах існують спеціальні програми, що захищають таких осіб. Разом з тим, в Україні такі заходи не врегульовані належним чином у законодавстві і підзаконних актах. Брак на-

укового підґрунтя також перешкоджає розробці відповідних змін та доповнень до законодавства. Наша мета полягає в розробці теоретичних засад для правового регулювання безпеки негласного співробітництва під час кримінального розслідування.

Конституція України встановлює, що безпека людини є найвищою соціальною цінністю поряд з її життям, здоров'ям, честю, гідністю та недоторканністю. Це свідчить про те, що безпека людини має переважну вагу над іншими об'єктами забезпечення безпеки [1].

При цьому має місце безпосередній зв'язок між безпекою людини та її діяльністю. Як слушно наголошують у науковій літературі, юридична теорія і практика мають справу з небезпеками у сфері діяльності людей, тому причиною небезпеки завжди виступають саме певна діяльність і поведінка людей [2].

Усе викладене повним обсягом стосується й інституту негласного співробітництва. Як нами було з'ясовано раніше, цей інститут утворюють саме люди (працівники оперативних підрозділів та їх негласні співробітники) та їх спільна організована діяльність (взаємодія), що спрямована на виконання завдань ОРД та кримінального провадження. І їх безпека (у зв'язку з їхньою діяльністю) знаходиться під постійною загрозою. Безумовно, у більшому ступені це стосується саме негласних співробітників, які постійно перебувають у кримінальному середовищі та щохвилини ризикують бути викритими.

Стан опрацювання проблематики. Питання безпеки людини цілеспрямовано дослідив А.А. Тер-Акопов. Під такою безпекою він розумів стан захищеності життєво важливих інтересів особи від внутрішніх і зовнішніх загроз і вважав його відправною точкою для всіх досліджень проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки людини. При цьому дослідник виокремлював декілька видів безпеки людини: 1) репродуктивна безпека; 2) духовна безпека; 3) психологічна безпека; 4) безпека військової служби; 5) юридична безпека; 6) інформаційна безпека; 7) історична безпека; 8) екологічна безпека¹. З ним погоджуються й окремі сучасні українські дослідники, формулюючи більш лаконічне визначення («безпека людини – стан захищеності її інтересів від будь-яких загроз») та критикуючи доцільність виокремлення історичної безпеки [3, с. 8].

Деякі вітчизняні науковці подають більш детальне визначення безпеки людини, включаючи до нього і більш виважену класифікацію видів такої безпеки. Так, В.П. Тихий зазначав, що безпека людини - це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової, соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод [2, с. 32].

З таким підходом загалом можна погодитися. Особливо нам імпонує те, що будь-який вид безпеки втілюється у реалізації певних прав і свобод людини, закріплених правом. Але, на наш погляд, запропонована В. Тихим класифікація містить низку зайвих елементів. Так, матеріальна безпека охоплює майнову, а психологічна – моральну.

Зауважимо, що науковці (особливо ті, що вивчають питання забезпечення безпеки особи у кримінальному провадженні) часто виокремлюють саме три складові безпеки людини: фізичну, психологічну та матеріальну [2, с. 37; 5, с. 206], ігноруючи при цьому безпеку соціальну. Вважаємо, що для цього вони мають певні підстави.

У наукових дослідженнях соціальну безпеку пов'язують передусім з дотриманням соціальних стандартів, включаючи стандарти соціальної структури, пов'язані з боротьбою з бідністю та формуванням середнього класу, стандарти зростання людського потенціалу, такі як підвищення тривалості життя та рівня освіти, стандарти рівня життя, такі як збільшення купівельної спроможності населення, стандарти якості трудового життя, стандарти захисту сім'ї, материнства, дитинства, стандарти охорони здоров'я, освітні стандарти, що передбачають забезпечення реальної доступності освіти, стандарти послуг закладів культури, екологічні стандарти та інші [6, с. 21]. Наша робота актуальна, оскільки ми досліджуємо нормативно-правове регулювання забезпечення безпеки негласних співробітників, які виконують завдання оперативно-розшукової діяльності в рамках кримінального провадження.

Метою статті є висвітлення правового регулювання забезпечення безпеки громадян, які виконують завдання оперативно-розшукової діяльності в рамках кримінального провадження; визначення правової сутності цього поняття, а також можливостей його нормативного врегулювання як окремої юридичної категорії.

Виклад основного матеріалу. Варто відмітити, що особа, яка співпрацює з правоохоронними органами та допомагає у викритті корупційних злочинів, може зазнати утисків з боку інших керівників організації. У такому випадку, захист негласного працівника може бути забезпечений або

за допомогою соціальних заходів, таких як працевлаштування в іншу організацію на рівнозначну посаду, або матеріальної компенсації. У зв'язку зі сучасними соціальними реаліями, правоохоронні органи не можуть ефективно захистити особу саме від соціальних загроз, тому матеріальна компенсація виглядає більш імовірним варіантом.

Захист негласного працівника від цих загроз може полягати або у заходах суто соціального характеру (прикладом, допомога у працевлаштуванні в іншу організацію на рівнозначну посаду), або ж у матеріальній компенсації. Ураховуючи сучасні соціальні реалії, правоохоронні органи не можуть ефективно захистити особу саме від соціальних загроз. Варіант матеріальної компенсації (разової або пролонгованої) виглядає більш імовірним. Отже, соціальний захист негласного працівника все одно переходить в матеріальну площину.

У будь-якому випадку, ефективний захист негласного працівника потребує комплексного підходу, що враховує різні аспекти його життя та діяльності. Також важливо мати на увазі, що захист негласного працівника є складним завданням, яке може вимагати значних зусиль та ресурсів, тому варто підтримувати створення сприятливих умов для роботи таких осіб та вживати заходів для їх захисту та підтримки.

Відтак в поняття безпеку негласного співробітництва слід включати стан фізичної, матеріальної та психологічної захищеності працівників оперативних підрозділів та їх негласних працівників.

Оскільки вказані особи в процесі негласного співробітництва виконують завдання оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження, то їх безпеку (як і її забезпечення) варто вивчати саме в контексті цих видів діяльності. На користь цього свідчить те, що негласних працівників однозначно потрібно відносити до осіб, які підпадають під дію Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Адже п. «а» ч. 1 ст. 2 цього Закону до числа осіб, які мають право на забезпечення безпеки, відносить тих, які заявили до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення *або в іншій формі брали участь чи сприяли виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень* [7].

У зазначеному нормативно-правовому акті законодавець подає і визначення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ст. 1): «Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, – це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя» [7].

Аналіз зазначених норм дає підстави стверджувати, що негласні працівники будь-яких категорій вправі розраховувати на забезпечення власної безпеки.

Досліджуючи поняття безпеки та її забезпечення суб'єктами кримінального процесу, В.С. Зеленецький та М.В. Куркін зазначали, що під забезпеченням безпеки потрібно розуміти прийняття компетентними органами сукупності спеціальних заходів, реалізація (здійснення) яких призвела, а значить «забезпечила» усунення (ліквідацію) загрози, що існувала, тобто можливості завдання шкоди об'єктам, що охороняються, особам або іншим цінностям, настання якої раніше побоювались [8, с. 86].

Слід звернути увагу, що законодавець акцентує лише на фізичному захисті особи, у той час, як матеріальний та психологічний залишається поза його увагою. З цим можна сперечатися, ґрунтуючись на нормах ст.ст. 12 і 13 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 12 «Соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів»; ст. 13 «Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності») [9].

Разом з тим, з-поміж усіх видів безпеки в контексті негласного співробітництва у найбільшому ступені урегульованим правом є фізична безпека. Адже для забезпечення такої безпеки щодо оперативних працівників можуть вживатися заходи, передбачені ст. 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [9], а також норми Закону України «Про державний захист 3 працівників суду і правоохоронних органів» [10].

Так, ч. 3 ст. 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає, що при наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника та його близьких родичів у зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їхньої безпеки

– зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України [9].

Одночасно, негласне співробітництво є беззаперечним фактором виникнення безпеки для негласного працівника. Щодо останнього можуть бути застосовані наступні норми Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [7].

З огляду на те, що сьогодні негласне співробітництво є складовою не лише ОРД, а й проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також на те, що норми гл. 21 КПК України є первинними (материнськими, головними) відносно норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [11; 9], доцільно розглянути проблеми, які виникають у зв'язку з необхідністю забезпечення безпеки негласних працівників у кримінальному провадженні.

Дійсно, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є надзвичайно важливою проблемою, яка потребує регулювання на законодавчому рівні. На жаль, існуючий законодавчий фреймворк не забезпечує належного рівня захисту для цієї категорії осіб.

Введення окремої глави щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні або сприяють виконанню його завдань, у КПК України, з одного боку, може підвищити рівень захисту таких осіб, а з іншого – сприяти більш ефективному здійсненню кримінального провадження в цілому. Для цього можна включити в цю главу норми, які регулюють питання забезпечення безпеки свідків, потерпілих, експертів, суддів тощо, а також встановлюють механізми захисту від зловживань та переслідування за підозрою в порушенні кримінального провадження.

Такий підхід має потенціал допомогти вирішити проблеми, пов'язані з безпекою осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, та створити правову базу для ефективного здійснення кримінального провадження в Україні. Однак, для цього необхідно провести ретельний аналіз та вивчити міжнародний досвід з цієї проблематики та врахувати реальні можливості впровадження таких норм у практику.

Отже, можна стверджувати, що питання забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, регулюється законодавством України, зокрема Законами «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [7] та «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [10]. Хоча забезпечення безпеки цих осіб не є прямим предметом регулювання КПК України [11], але його можна забезпечити шляхом доповнення КПК України окремою главою. Водночас, важливо зазначити, що аналіз норм Законів України про забезпечення безпеки дає підстави для того, щоб стверджувати, що вони урегульовують питання безпеки осіб, які сприяють виконанню завдань кримінального провадження, беручи участь у запобіганні злочинам, їх виявленні та припиненні під час оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, а також близьких родичів цих осіб.

З огляду на викладене необхідно відмітити, що деякі вчені сьогодні пропонують запровадити до КПК України окремий розділ під назвою «Забезпечення безпеки осіб, залучених до виконання завдань ОРД під час негласного і конфіденційного співробітництва» [13, с. 99–105]. Це суперечить логіці, оскільки сьогодні ОРД та кримінальний процес – це два взаємопов'язані, але окремі види державно-правової діяльності.

Варто відмітити, що практична реалізація зазначених положень стикається з низкою невирішених питань. Зокрема, щодо норм ч. 1 ст. 252 КПК України [11], то законодавством не встановлено спосіб зазначення у протоколі негласної слідчої (розшукової) дії даних про особу (яка її проводила або залучалася до її проведення) із забезпеченням конфіденційності даних про таку особу. На практиці зазначають або псевдонім, або певний ідентифікаційний номер такої особи. В подальшому це може призводити до визнання одержаних доказів недопустимими внаслідок порушення вимог до оформлення протоколу, передбачених п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України [11].

Щодо положень ч. 2 ст. 256 КПК України, то закон не встановлює механізм збереження у таємниці відомостей про осіб, котрі допитуються під час досудового розслідування у зв'язку з їх участю у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій [11]. Адже допит є відкритою слідчою дією і його протокол не може бути засекречений. Водночас відомості про особисті дані негласного працівника є секретною інформацією. Зазначити у протоколі допиту псевдонім або певний ідентифікаційний номер негласного працівника неможливо, оскільки там має бути чітко зазначено кого саме допитано.

Але оскільки показання (протокол допиту) свідка на стадії досудового розслідування не можуть бути прийняті судом як докази (у зв'язку з принципом безпосередності дослідження по-

казань, речей і документів, проголошеним у ст. 23 КПК України [11]), то провідного значення набувають показання свідка у суді. Проте аби під час підготовчого провадження прокурор як представник сторони обвинувачення міг заявити клопотання про допит свідка, потрібно зазначити дані цього свідка. Та й при відкритті матеріалів досудового розслідування стороні захисту в порядку ст. 290 КПК України [11] її представників потрібно буде ознайомити з протоколом допиту свідка. Таким чином, або розголошуються дані працівника (у разі їх зазначення в протоколі), або сторона обвинувачення позбавляє себе в ході підготовчого засідання можливості заявити клопотання про допит свідка (у разі зазначення у протоколі замість особистих даних його псевдоніму або ідентифікаційного номера).

Щодо положень ч. 9 ст. 352 КПК України [11], то її норми фактично захищають не особисті дані допитуваного свідка (прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання), а дані про його зовнішній вигляд і голос. Адже суд не може провести допит свідка без виконання вимог ч. 1 (перед допитом свідка головуєчий встановлює відомості про його особу) та ч. 2 (якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуєчий у судовому засіданні приводить його до присяги такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю говорити суду правду і лише правду»).

Таким чином, у ситуаціях, коли для виконання завдань кримінального провадження необхідно використати показання негласного працівника як свідка, сторона обвинувачення має розкрити його дані. Наслідками такого розкриття можуть стати: а) виникнення реальної загрози особистій безпеці негласного працівника; б) неможливість його подальшого використання для негласної роботи з виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів.

Дійсно, залучення негласних працівників до кримінального провадження може бути складним питанням, яке потребує уважного розгляду. Негласні працівники, які беруть участь у проведенні оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності, можуть бути важливими свідками у кримінальних провадженнях. Однак, їхня безпека та безпека їх близьких родичів є також дуже важливими питаннями, які потрібно враховувати при залученні їх до кримінального провадження.

Тому, як правильно зазначено в попередньому тексті, при залученні негласного працівника до кримінального провадження в якості свідка потрібно вжити всіх можливих заходів для забезпечення його безпеки та безпеки його близьких родичів. Якщо негласний працівник не згоден бути свідком, то варто розглянути інші можливості збору доказів у справі.

В будь-якому випадку, вирішення питання про залучення негласного працівника до кримінального провадження потребує уважного вивчення обставин справи, інтересів держави та суспільства.

Звертає на себе увагу те, що Законами України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (ст.ст. 3, 5) [11; 10], «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (розд. III) [7] та «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст.ст. 12, 13) [9] передбачені лише заходи забезпечення безпеки реакційного характеру. Тобто такі, що застосовуються, коли загроза вже виникла і на неї потрібно реагувати. До того ж ч. 1 ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» прямо передбачає, що підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну [7]. Те саме передбачено і у ч. 1 ст. 13 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [10].

Ви маєте рацію, що заходи забезпечення безпеки негласного працівника включають не тільки реагування на виникнення небезпеки, а й запобігання її виникненню та відвернення у разі виникнення. Однак, якщо говорити про інститут негласного співробітництва, то питання безпеки є особливо актуальним, оскільки він передбачає виконання негласних дій, які можуть бути небезпечними для життя та здоров'я співробітника та його родичів.

Згідно з вашим твердженням, поки заходи конспірації спрацьовують, негласний працівник знаходиться у безпеці. Але варто зазначити, що заходи конспірації можуть не завжди бути ефективними, особливо якщо протидія з боку сторони обвинувачення є дуже активною та професійною. Тому важливо, щоб у разі виникнення небезпеки, були вжиті всі можливі заходи для захисту негласного працівника та його родичів, а також вчасно реагувати на будь-які загрози.

Але заходи конспірації не передбачені ні Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», ні Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [10], ні Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», ні КПК України (науковцями доведено, що заходи конспірації не можуть ґрунтуватися

на нормах ст. 273 КПК України та п. 17 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [14, с. 94–98]). Маємо визнати, що такий підхід законодавця є цілком логічним. Адже зазначені закони призначені для регулювання інших суспільних відносин.

Відносини, пов'язані з конспірацією діяльності оперативних підрозділів, не належать до сфери відносин, які урегульовані Законами України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [10] та «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [7]. До того ж, ці відносини не належать до сфери ОРД та кримінального процесу, що було обґрунтовано доведено М. Погорецьким та іншими науковцями [15]. Адже заходи конспірації не призначені для виконання завдань ОРД та кримінального провадження, їх мета – забезпечення безпеки негласних сил і засобів оперативних підрозділів.

Таким чином, з огляду на те, що інформація про негласні сили та засоби ОРД (контррозвідальної та розвідувальної діяльності) підлягає засекречуванню, досить слушними є пропозиції О. Сухачова щодо урегулювання питань конспірації діяльності оперативних підрозділів у Законі України «Про державну таємницю» [17]. При цьому ми підтримуємо і те, що вчений уникає застосування терміна «конспірація», який у країнах, де послуговуються західноєвропейськими мовами, сприймається винятково як ознака злочинної діяльності.

Порядок виготовлення, придбання та використання засобів, що змінюють зовнішній вигляд або загалом приховують наявність будівель, споруд, транспортних засобів, військової техніки, технічного та іншого обладнання, приладів, механізмів встановлюється підзаконними нормативно-правовими актами Міністерства оборони України, МВС України [17].

Отже, забезпечення безпеки негласних співробітників має багато аспектів, включаючи запобігання загрозам, їх відвернення та реагування на виникнення небезпеки. Однією з головних складових є захист персональних даних та виконуваної роботи, які є державною таємницею та підлягають засекречуванню. Проте практика показує, що забезпечення конспірації негласного співробітництва потребує уваги і додаткових заходів, оскільки засекречення даних не гарантує їх повної безпеки, а виконання законодавчих та нормативних актів може унеможливити проведення негласної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені нами з цього приводу дослідження дозволяють стверджувати таке.

Сучасне правове регулювання режимно-секретного забезпечення негласного співробітництва є нераціональним і призводить до певних проблем, зокрема: масового приховування оперативними працівниками своєї взаємодії з тими особами, які реально негласно сприяють їм у виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження; масової постановки на облік підставних осіб зі створенням агентурної псевдомережі; фактичної неможливості здійснення негласного співробітництва без порушення норм Закону України «Про державну таємницю»; видання окремими правоохоронними органами нормативно-правових актів, положення яких прямо суперечать нормам Закону України «Про державну таємницю».

Для виправлення цього становища необхідно вжити наступних заходів. На законодавчому рівні, серед усього масиву відомостей, що становлять державну таємницю, необхідно виокремити їх особливу категорію – «секретну інформацію, необхідну негласному працівнику для виконання покладених на нього завдань». Аби негласному працівникові можна було доводити таку інформацію, потрібно встановити особливий (спрощений) порядок доступу до неї – без надання допуску. Для цього у ч. 4 ст. 27 Закону України «Про державну таємницю» потрібно вказати, що доступ до державної таємниці негласним працівникам оперативних підрозділів правоохоронних органів може бути наданий без виконання вимог, передбачених ч. 1 цієї статті. Такий доступ надається лише в обсязі, необхідному для виконання завдань, покладених на негласних працівників.

На рівні відомчих нормативно-правових актів необхідно унормувати, що персональні дані негласного працівника мають бути відомі лише оперативному працівникові, який залучив його до співпраці. Норми щодо зберігання персональних даних мають бути детально викладені в законодавстві, що регулює діяльність правоохоронних та розвідувальних органів. До цих норм можуть включатися правила про те, що такі дані мають бути збережені в таємниці, недоступні для інших осіб, окрім оперативного працівника, який залучив негласного співробітника.

До того ж, необхідно забезпечити виконання норм про захист персональних даних під час їх реєстрації в режимно-секретному підрозділі, наприклад, через тимчасове фізичне приховування

даних під час їх введення до системи. Для забезпечення відповідного контролю, можна вимагати підпису негласного працівника на реєстраційному документі, який містить його персональні дані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254. Офіц. вебсайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31–46.
3. Тер-Акопов А.А. Безопасность человека: социальные и правовые основы. М.: Норма, 2005. С. 8.
4. Шаблистий В.В. Безпека людини: поняття, види та кримінально-правове забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 455–460.
5. Римарчук Р. Поняття, сутність та суб'єкти забезпечення безпеки учасників оперативно-розшукових заходів. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 205–210.
6. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 1. С. 21–22.
7. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
8. Зеленецький В.С., Куркін М.В. Поняття безпеки та її забезпечення суб'єктам кримінального процесу. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 1997. № 2. С. 86.
9. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
10. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
12. Грібов М.Л. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо особи за її згодою. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 87–94.
13. Горбачов О.В. Правовий аналіз забезпечення безпеки осіб, залучених до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності під час негласного і конфіденційного співробітництва. *Форум права*. 2017. № 5. С. 99–105.
14. Грібов М.Л. Використання засобів забезпечення конспірації при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Форум права*. 2014. № 2. С. 94–98.
15. Погорецький М.А., Сухачов О.О. Система засобів охорони державної таємниці щодо діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 25. С. 24–37.
16. Сухачов О.О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади конспірації діяльності оперативних підрозділів: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. К., 2017. С. 559.
17. Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.